

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статті розглядається проблема забезпечення наступності процесу підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у школі, окреслено загальні та специфічні розлади психомоторної сфери дітей даної категорії, проаналізовано місце фізичної реабілітації у корекційному процесі дошкільника та учня підготовчої ланки школи, акцентовано увагу на необхідності систематичного впровадження засобів фізичної реабілітації для формування безперервного реабілітаційно-розвиткового простору дітей з вадами моторики дошкільного та молодшого шкільного віку, запропоновано напрямки корекційно-освітньої програми за участю членів міждисциплінарної команди, звертається увага на доцільність співпраці з батьками.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, фізична реабілітація, наступність навчання, моторна сфера, міждисциплінарна команда, реабілітаційно-розвиткова програма.

Актуальність теми. Характерною ознакою нинішніх змін у системі української освіти є її реформування на засадах забезпечення безперервності навчання та формування системи інклюзивної освіти. Основними напрямками таких непростих процесів є реалізація державних освітніх стандартів всім без винятку дітям. Важливим аспектом впровадження даного вектору є спрямованість на забезпечення наступності реабілітаційного процесу дітей з порушеннями розвитку в контексті дошкільної та шкільної освітньої програми [1, 2, 13]. Сучасний стан вирішення даних проблем характеризується різнобічністю та комплексністю завдань [4, 5, 13].

Постановка проблеми. Розглядаючи питання забезпечення наступності у навчанні, зазвичай мається на увазі зміст, форми дошкільної та шкільної програми [1, 11]. У процесі освітньої діагностики дітей з типовим розвитком вивчається рівень сформованості розумової, моральної, фізичної, соціальної готовності до школи.

Вивчаючи рівні готовності до навчання дітей з відхиленнями [3, 6, 8], акцентується увага на становленні когнітивної, емоційно-мотиваційної, вольової сфер [10]. Проте, такі важливі сторони формування особистості, як рівень загального здоров'я, локомоцій, навичок самообслуговування беруться до уваги недостатньо.

Аналіз літературних джерел. Оцінка рівня розвитку навчально-значущих функцій дозволяє стверджувати, що у дітей з вадами рухового розвитку недостатньо розвинені фонематичні уявлення, розвиток зв'язного мовлення, координація у системі "око-рука", обсяг зорового сприймання [8].

Говорячи про мотиваційну готовність дитини з особливими освітніми потребами, зазначається, що варто враховувати особливості їх психічного розвитку: зниження рівня домагань, психічний інфантилізм [6].

При освітньому діагностуванні інтелектуальних здібностей простежується обмежений, вибірковий запас знань, швидке виснаження нервово-психічних процесів, зниження уваги, слабку пам'ять [3, 6].

У переважній більшості дітей з розладами моторики спостерігаються порушення мовленнєвої та, відповідно, комунікативної функцій [8, 10]. Отже, виникає потреба забезпечення безпосереднього й контактного вербального чи невербального міжособистісного спілкування.

Слід враховувати і на знижений рівень загального здоров'я дітей з порушеннями психофізичного розвитку [3, 9].

Соціальної ізоляції дитини та родини сприяють розлади загальної та дрібної моторики, порушення навичок самообслуговування, соціальних взаємозв'язків [7, 8].

Отже, якщо ми розглядаємо проблему забезпечення наступності корекційного супроводу упродовж дошкільного періоду та початкової школи з урахуванням специфіки дітей з особливими освітніми потребами, то на сьогодні залишаються невирішеними ряд питань:

– недостатня практична реалізація безперервності корекційно-навчально-реабілітаційного процесу у спеціальних та загальноосвітніх дошкільних та шкільних ланках освіти;

– не виконуються основні вимоги щодо підготовки фізичної, моторної сфери дітей з порушеннями розвитку до навчання за індивідуальною, інтегрованою чи інклюзивною формою;

– у психолого-медико-педагогічних комісіях відсутні фахівці фізичної реабілітації, які б визначали рівень локомоторної готовності дитини з вадами до тривалого перебування у школі, необхідність забезпечення спеціалізованими засобами пересування для повноцінного навчально-виховного процесу дітей з обмеженими руховими функціями.

Мета дослідження: визначити основні напрямки корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з порушеннями моторного розвитку дошкільної та початкової освіти.

Завдання дослідження: провести аналіз літературних джерел за темою дослідження; вивчити рівні готовності дітей з порушеннями моторного розвитку до навчання у школі; дослідити рівень забезпечення наступності корекційного процесу дітей даної категорії на етапах дошкільного та початкового шкільного навчання.

Результати дослідження. Якщо аналізувати стан розв'язання проблеми забезпечення наступності корекційно-реабілітаційної роботи дитячого садка і школи, то потрібно підкреслити, що зміст програмного навчання дітей з особливими освітніми потребами є достатньо опрацьованим [1, 12], проте актуальним залишається вибір методів і засобів фізичної реабілітації, підбір корекційних завдань за змістом і складністю, їх форми подання дитині.

Одна із суттєвих причин, вказаних вище проблем – нерозуміння педагогами загальноосвітніх закладів закономірностей психофізичного розвитку дітей [2].

З огляду на багатогранність завдань у забезпеченні комплексного корекційного впливу, доцільним є створення міждисциплінарної команди, яка об'єднуватиме освітян, корекційних фахівців, медиків та батьків для формування ефективного та безперервного освітньо-реабілітаційного простору. Координовані дії даних спеціалістів сприятимуть реалізації навчально-виховної та корекційної роботи, які є взаємообумовленими та взаємопов'язаними. Попередня педагогічна та медико-реабілітаційна діагностика дозволить сформулювати основні напрямки підготовки дитини до школи: зміцнення загального здоров'я; розвиток загальної моторики, основних рухових функцій; формування навичок самообслуговування; корекція емоційно-вольової сфери та мотиваційної складової; вдосконалення мовленнєвої та комунікативної функцій; підготовка руки до письма.

Члени міждисциплінарної команди забезпечать реабілітаційно-оздоровчий супровід дитини упродовж всього підготовчого періоду до школи та протягом молодшого шкільного віку:

- логопед корегує мовленнєвий розвиток, який дозволить дитині спілкуватися з однолітками;
- педагог здійснює навчально-виховний, навчально-корекційний вплив;
- реабілітолог забезпечує встановлення можливостей і шляхів компенсації порушень різної складності, виявлення механізмів корекції вторинних відхилень, розвиток навичок самообслуговування, корекційно-розвитковий та реабілітаційно-оздоровчий процес;
- завданням психолога є розвиток комунікативної сфери, формування позитивних рис особистості, адекватної самооцінки та необхідного рівня домагань.

Фізична реабілітація в даному комплексному процесі займає провідне місце. В контексті наступності корекційного супроводу, для дітей з порушеннями психофізичного розвитку життєво необхідним є розвиток та покращення локомоцій, фізичних якостей, упередження вторинних ускладнень основного захворювання. Для раціонального впровадження даних завдань використовуються засоби фізичної реабілітації та оптимізація рухового режиму, різні форми фізичного виховання, фізкультхвилинки, ранкова гімнастика, уроки фізичної культури, систематична дихальна гімнастика, щоденні заняття ЛФК, гідротерапія, масаж, самомасаж, тощо. Для розвитку дрібних м'язів використовуються наступні форми роботи: пальчикові ігри, масаж та самомасаж долонь, пальчиків, "пальчикові театри"; сенсорні посібники, кулькові аплікації, ліплення тощо.

Допоміжні засоби пересування (візки, ходилки), спеціалізовані меблі (стійки-парти, стільці-парти) є ефективним способом розширення обмежених рухових можливостей дітей з порушеннями розвитку опорно-рухового апарату. Можливість самостійно рухатися забезпечить дитині якомога більшу мобільність, сприятиме успішності у навчанні, формуванню позитивної самооцінки, особистісного розвитку та самореалізації.

Таким чином, весь процес безперервності та наступності корекційно-реабілітаційного супроводу дитини з вадами моторики дошкільного та молодшого шкільного віку доцільно визначити за наступними векторами:

- організація корекційно-розвиткового середовища і життєвого простору з метою формування самостійності та мобільності дітей з урахуванням їх віку та індивідуальних інтересів;
- проведення систематичного діагностування рівня моторних функцій, аналіз даних про стан здоров'я, рівень фізичного розвитку дошкільнят старшої групи та учнів початкових класів.
- реабілітаційна діагностика поряд з освітньою повинна бути спрямована на вивчення локомоцій дитини; корекційно-розвиткова робота має на меті формування для кожної дитини індивідуальної програми реабілітації;
- систематичне проведення обстеження дітей групою корекційних фахівців, які співпрацюють між собою – лікарем, логопедом, психологом, реабілітологом; надання консультацій батькам.
- організація медико-педагогічного контролю за динамікою розвитку дітей з метою вирішення проблеми адаптації до школи; формування безбар'єрного архітектурного простору.
- організація реабілітаційних занять з дітьми, які не відвідують дошкільний заклад, з метою підготовки до школи.

Висновки. Важливим є вирішення завдань, пов'язаних з реалізацією безперервного корекційного супроводу дітей з порушеннями моторного розвитку між дошкільною та початковою ланками освіти. Вивчення фізичної та моторної готовності дитини до школи дозволить виявити відповідність індивідуальних особливостей згідно з віком, визначити ефективні методи корекції рухової сфери та шляхи перспективного розвитку учня. Проблема наступності реабілітаційного процесу можна розв'язати за умови забезпечення формування у дітей з особливими потребами життєво необхідних компетенцій,

зокрема, засобами фізичної реабілітації: здоров'язберігаючу компетентність, загальнокультурну, пізнавальну, соціальну. Фізичним реабілітологам спільно з членами міждисциплінарної команди необхідно будувати реабілітаційну програму з урахуванням єдиної лінії психомоторного розвитку дитини. Всебічний підхід групи корекційних фахівців визначатиме зміст і форми співпраці дошкільного закладу та початкової школи, сприятиме можливості подолання дитиною з порушеннями навчальних та життєвих труднощів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у подальшому дослідженні всього комплексу питань, які стосуються реалізації принципу наступності в корекційно-навчальному просторі дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в контексті інклюзивної освіти.

Використані джерела

1. Богуш А. М. Базовий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч. – К., 2012. – 26 с.
2. Богуш А. М. Підготовка педагогічних кадрів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової ланок освіти / Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць (спецвипуск). – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 3–8.
3. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі : навчальний посібник / О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 308 с.
4. Гончарова И. Н. Преемственность дошкольного и начального образования и проблемы подготовки педагогов к ее реализации / И. Н. Гончарова // Образование для XXI века : доступность, эффективность, качество. – М., 2002. – С. 209–211.
5. Григус І. Покращення фізичної підготовленості, функціонального стану та фізичної працездатності підлітків / І. Григус // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 1. – С. 110–113.
6. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навчальний посібник / Т. М. Дегтяренко. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2008. – 302 с.
7. Дмитриев А. А. Коррекционно-педагогическая работа по развитию двигательной сферы учащихся с нарушением интеллектуального развития : учеб. пособ. / А. А. Дмитриев. – М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2004. – 224 с.
8. Козьякин В. И. Детские церебральные параличи. Основы клинической реабилитационной диагностики / В. И. Козьякин, М. А. Бабадаглы, С. К. Ткаченко, О. А. Качмар. – Львів : Медицина світу, 1999. – 312 с.
9. Кучер В. О. Застосування рухливих ігор та їх вплив на організм школярів / В. О. Кучер, І. М. Григус // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал. – Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2013. – № 1. – С. 39–43.
10. Руководство по работе с детьми с умственной отсталостью : учеб. пособ. / под ред. М. Пшичек / Перевод с польск. – СПб : Речь, 2006. – 276 с.
11. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти // Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 4–5.
12. Смирнов Н. К. Здоровьесохраняющие образовательные технологии в современной школе / Н. К. Смирнов. – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
13. Тулуман В. Реалізація принципу наступності та послідовності у роботі навчально-виховних комплексів "школа-дитячий садок" / [Електронний режим доступу] / <http://conferences.neasmo.org.ua/node/85>.

Nagorna O., Chernienko O.

KEY ASPECTS OF SUPPORT REHABILITATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE

In the article the problem of ensuring the continuity of the process of preparing children with special needs to learn in school, outlines general and specific disorders of psychomotor sphere of children in this category, analyzed the place of physical rehabilitation in the correctional process of pre-school and preparatory level schools, focused on the necessity of systematic implementation of physical rehabilitation forming a continuous rehabilitation and developmental process for children with impaired motor skills of preschool and primary school age, proposed directions of correctional and educational programs with the participation of members of interdisciplinary team draws, attention to the desirability of cooperation with parents. It is important to use the funds of physical rehabilitation for the motor functions, preservation of the health of children. Necessity is to use specialized furniture for children with impaired motor skills. Children with special educational needs should be trained motor functions using learning mobility on technical aids. The article reveals the necessity to study diagnostic of motor functions of future pupils, emphasizes that correctional and developmental work aims at the formation individual rehabilitation programs of each child.

Key words: children with special educational needs, physical rehabilitation, succession, learning, motor field, interdisciplinary team, rehabilitation and developmental program.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2015 р.